

TA'LIMDA HAMKORLIK PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI

Muxamadiyeva Dilnoza Baxtiyor qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Ortikov O.R

BuxDPI "Umumiy Pedagogika" kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

muhammadiyevadilnoza294@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 11.12.2025

Revised: 12.12.2025

Accepted: 13.12.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Hamkorlik
pedagogikasi, interfaol
metodlar, kichik
guruhlar, o'quv
jarayoni, o'quvchi
faolligi,
kompetensiyalar,
pedagogik texnologiya,
muloqot, ta'lim
samaradorligi.*

Ushbu maqolada ta'lim jarayonida hamkorlik pedagogikasidan foydalanishning samarali usullari yoritiladi. Hamkorlikda o'qitishning asosiy tamoyillari, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro muloqotning ahamiyati, kichik guruhlarda ishlashning o'quv motivatsiyasi va kompetensiyalarni rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, dars jarayonida interfaol usullardan foydalanish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorlik va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodlar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari hamkorlik pedagogikasini qo'llash ta'lim samaradorligini oshirishi, o'quvchilar faolligini kuchaytirishi va o'zlashtirish darajasini yaxshilashini ko'rsatadi.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda ta'limning zamonaviy talablarga mos tashkil etilishi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'quvchilarning

faolligini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga, muloqotga kirishishga, jamoada ishlashga o'rgatish ta'lim jarayonining asosiy maqsadlariga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, hamkorlik pedagogikasi — ya'ni o'qituvchi va o'quvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda bilim egallashi — samaradorligi isbotlangan ta'lim yondashuvlaridan biridir.[1]

Hamkorlik pedagogikasi o'quv jarayonini faqat bilim berish bilan cheklab qo'ymaydi, balki o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishi, o'zaro hurmat, birdamlik, javobgarlik kabi sifatlarni shakllantirishga qaratilgan. Bu yondashuvda o'qituvchi bilim manbai emas, balki o'rganish jarayonini tashkil qiluvchi koordinator sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchilar esa passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi, izlanuchi va ijodkor sifatida jarayonga jalb qilinadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, kichik guruhda ishlash, loyiha asosida o'qitish, muammoli vaziyatlarni birgalikda hal qilish, o'yin va interfaol metodlarning hamkorlikda qo'llanilishi o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq anglashiga va o'zaro bog'liqlikda o'rganish malakalarini shakllantirishga imkon yaratadi. Dunyoning rivojlangan ta'lim tizimlari hamkorlikka asoslangan metodlarni keng qo'llayotgani ushbu yondashuvning universalligi va samaradorligini yana bir bor tasdiqlaydi.[2]

Mazkur maqolada ta'limda hamkorlik pedagogikasidan foydalanishning eng samarali usullari, ularning o'quvchilar rivojiga ta'siri hamda amaliyotda qo'llash bo'yicha tavsiyalar yoritib beriladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hamkorlikka asoslangan o'qitish usullari ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quv jarayonini demokratlashtirish hamda o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Muhokama va natijalar

Tadqiqot jarayonida hamkorlik pedagogikasining ta'limdagi samaradorligini oshirishga qaratilgan turli yondashuvlar tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning to'g'ri tashkil etilishi o'quvchilar motivatsiyasiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Kichik guruhlar bilan ishlash, o'zaro fikr almashish, hamkorlikda muammolarni hal qilish kabi metodlar o'quvchilarni faollashtiradi, ular jamoaviy mas'uliyat va o'z fikrini erkin ifodalash ko'nikmasini shakllantiradi.[3]

Hamkorlik pedagogikasining amaliy jihatlaridan biri shuki, o'quvchilar bilimni o'qituvchidan tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki uni izlanish, muloqot, bahslashish jarayonida mustaqil ravishda egallaydi. Bu esa konstruktiv yondashuvning amalda qo'llanishi sifatida ta'lim jarayonini mazmunan boyitadi. O'quv jarayonida qo'llangan interfaol

metodlar, xususan, “Aqliy hujum”, “Jigsa”, “Tarmoqlar metodi”, “Qiyoslash jadvali” kabi usullar o‘quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirgani kuzatildi.

Shuningdek, hamkorlik tamoyillari ta’lim jarayoniga ijobiy psixologik muhit yaratish orqali o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishga ham xizmat qiladi. O‘quvchilarning bir-birini qo‘llab-quvvatlashi, o‘qituvchining esa jarayonni boshqaruvchi va yo‘naltiruvchi sifatida ishtirok etishi o‘zaro hurmatga asoslangan sog‘lom muhitni shakllantiradi. Bu esa o‘quvchilarning mustaqilligini, ijodkorligini va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.[4]

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi tadqiqotchilaridan biri R. Slavin qayd etishicha, o‘quvchilarga topshiriqlarni birgalikda bajarishni topshirishning o‘zi yetarli bo‘lmaydi. Bunday jarayon samarali bo‘lishi uchun o‘quvchilar o‘rtasida chinakam hamkorlik ruhi, bir-birining muvaffaqiyatidan chin dildan quvonish, o‘zaro yordam ko‘rsatishga tayyorlik va qulay ijtimoiy-psixologik muhit shakllanishi zarur. Ushbu texnologiyada har bir o‘quvchining o‘zlashtirgan bilim darajasi sinfdagi boshqa o‘quvchilar natijalari bilan emas, balki uning avvalgi ko‘rsatkichlari bilan taqqoslanadi. Shunda o‘quvchi o‘zining har bir kichik yutug‘i jamoa uchun muhim ekanini tushunib, yanada mas’uliyatli bo‘lishga, ko‘proq izlanishga va bilimlarni ongli ravishda egallashga intiladi.[5]

Hamkorlik pedagogikasida o‘quvchi ta’lim jarayonining faol subyekti sifatida e’tirof etiladi. Bu yondashuvda o‘qituvchi va o‘quvchi pedagogik jarayonning teng huquqli ishtirokchilariga aylanadi, natijada o‘zaro hamkorlikka asoslangan ta’lim muhiti yuzaga keladi. Ular bir-biriga hamkor, sherik, safdosh, maslahatchi va birgalikda boshqaruvchi sifatida munosabatda bo‘ladilar. Hamkorlik munosabatlari nafaqat o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida, balki ma’muriyat, ota-onalar, jamoatchilik va pedagoglar o‘rtasida ham shakllantiriladi.[6]

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari aynan hamkorlik pedagogikasining talablari asosida yaratilgan bo‘lib, ular an’anaviy o‘qitishdan tubdan farqlanadi. An’anaviy darslarda o‘qituvchi markaziy figura — o‘quv jarayonining subyekti sifatida qaralsa, o‘quvchi ko‘proq passiv ob’ekt darajasida bo‘ladi. Hamkorlikda o‘qitish esa o‘quvchining ichki motivatsiyasini kuchaytirishga, uning shaxsiy fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilishi va ta’lim jarayoniga faol qo‘shilishiga imkon yaratadi. Bu yondashuv insonparvarlik tamoyillariga asoslanib, yuqori ta’limiy natijalarga erishishni ta’minlaydi.

Hamkorlikda o‘qitish orqali quyidagi ijobiy natijalarga erishish mumkin:[7]

– o‘quvchining o‘rganish jarayoni mazmunan boyiydi;

- o‘quvchilar bir-biridan o‘zgacha kognitiv ma’lumotlarni o‘zlashtiradi;
- mavzuga nisbatan ichki qiziqish shakllanadi;
- shaxsiy bilim va dunyoqarashni mustahkamlash imkoniyati ortadi;
- o‘zaro axborot almashinuvi samaradorligi oshadi;
- hayotga tayyorlanishda zarur bo‘lgan ko‘nikmalar shakllanadi;
- turli madaniyat va ijtimoiy guruhlar o‘rtasida ijobiy o‘zaro tushunish rivojlanadi.

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasiga asoslangan mashg‘ulotlar turlicha shakllarga ega bo‘lib, quyidagilar shular jumlasidandir:[8]

- uch bosqichli intervyu,
- davra suhbatlari,
- ro‘yxatlar tuzish,
- muammoli masalalarni birgalikda yechish,
- “bir daqiqalik” topshiriqlar,
- juftlikda sharhlash,
- muammoni guruhlar o‘rtasida almashish,
- baholash chizig‘i,
- jamoaviy kuzatuvlar,
- ikki bo‘lakli kundalik kabi faol metodlar.

Bu mashg‘ulotlarning ko‘pchiligi o‘quvchilarni kichik guruhlariga ajratish, ularga rollar va vazifalarni taqsimlashni talab qiladi. Hamkorlikda o‘qitishning metodik, psixologik va tashkiliy asoslari ishlab chiqilgan bo‘lib, ta’lim jarayonini o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirishni maqsad qiladi. Mazkur texnologiya ijodiy muhit yaratish, ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.[9]

Hamkorlikda o‘qitish mashg‘ulotlarining markaziy jarayonlari — fikr almashish, suhbatlar, munozara, birgalikda tahlil qilish, amaliy mashqlar bajarish, tajriba va kuzatishlar o‘tkazishdir. O‘quv jarayoni turli tashkiliy shakllarda olib boriladi: “o‘qituvchi–sinf”, “o‘qituvchi–kichik guruh”, “o‘qituvchi–o‘quvchi”, “o‘quvchi–o‘quvchi (juftlik ishlari)”, “guruh–sinf” va boshqalar. Hamkorlikda o‘qitish o‘qituvchi va o‘quvchilarning o‘zaro yordamga asoslangan faoliyatini ta’minlaydi.

Hamkorlikda o‘qitish metodlarining asosiy xususiyatlari[10]

1. O‘quvchilar umumiy topshiriq ustida birgalikda ishlaydi va bu guruhiiy faoliyat o‘zlashtirishni yaxshilaydi.

2. Guruhlar odatda 2–5 nafar o‘quvchidan tashkil qilinadi.

3. Guruhlar ijtimoiy qabul qilingan hamkorlik me'yorlari asosida faoliyat yuritadi.
4. O'quvchilar bir-biriga yordam berish orqali mustaqil va faol bo'lishga intiladilar.
5. Har bir o'quvchi o'z natijasi uchun shaxsan javobgar bo'ladi.

Noan'anaviy dars shakllari[11]

Hamkorlik texnologiyalari asosida quyidagi turdagi darslar tashkil etilishi mumkin: matbuot anjumani darsi, "quvnoqlar va zukkolar" darsi, guruhlarda ishlash darsi, o'zaro o'qitish darsi, o'quvchilar olib boradigan dars, tanlov darsi, juftlik darsi, dialog darsi, aylanma mashqlar darsi va innovatsiyalar darsi.

Hamkorlikda o'qitishning asosiy g'oyasi — o'quv topshiriqlarini birga bajarish jarayonida birgalikda o'rganishni tashkil etishdir. Ushbu metod o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, o'z qadr-qimmatini his qilish, o'z kuchiga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mas'uliyatni sezish kabi sifatlarni rivojlantiradi. Har bir o'quvchining muvaffaqiyati butun guruh yutuqlariga ta'sir qilishini tushungan holda, ular muntazam ravishda faol ishlashga intiladilar.

Hamkorlikda o'qitishning asosiy metodlari[12]

1. Komandada o'qitish (R. Slavin).
2. Kichik guruhlarda hamkorlikda o'qitish (R. Slavin, 1986).
3. "Zigzag" yoki "Arra" metodi (E. Aronson, 1978).
4. "Birgalikda o'qiyamiz" metodi (R. Johnson, D. Johnson, 1987).
5. Ijodiy izlanish guruhlarini metodi (Sh. Sharan, 1988).

Komandada o'qitishda o'quvchilar teng ikki guruhga bo'linib, bir xil topshiriqlarni bajaradi. Guruh a'zolari bir-biriga yordam berib, har bir o'quvchining mavzu bo'yicha oldinga qadam qo'yishini ta'minlashadi. O'quvchining natijasi uning avvalgi ko'rsatkichlari bilan taqqoslanadi, bu esa yanada faol izlanishga undaydi.

Kichik guruhlarda hamkorlik qilish metodida esa 4 nafardan iborat guruhlar tashkil etiladi. O'qituvchi mavzuni tushuntirgach, topshiriqlarni to'rt qismga ajratib beradi. Har bir o'quvchi o'z qismi uchun mas'ul bo'lib, keyin uni guruhdoshlariga tushuntiradi va yakunda umumiy xulosa ishlab chiqiladi.

Xulosa

Hamkorlikda o'qitish samaradorligini oshiruvchi omillar qatoriga o'quvchilarning mavzuga ijodiy yondashuvi, axborotni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, amaliy mashqlarga vaqt ajratish, bir-biriga ko'maklashish va boshqalar kiradi.

Pedagogika va psixologiya fanida hamkorlikning 8 shakli mavjud: faoliyatga kirish, o'qituvchi bilan birgalikda mustaqil harakatlar, boshlang'ich harakatlarni o'qituvchi tomonidan tashkil etish, taqlid qilish, yordamchi harakatlar, o'zini-o'zi boshqarish, o'zini namoyon etish, o'zini o'zi uyushtirish.

Hamkorlikdagi o'quv faoliyati o'quvchilarning birgalikda faoliyat yuritish mexanizmini yaratishni maqsad qiladi. Hamkorlikning natijasi — yangi g'oyalar paydo bo'lishi, o'zaro sheriklikning mustahkamlanishi, ta'lim jarayonida faol pozitsiyaning shakllanishidir. Birgalikdagi faoliyat dastlab o'qituvchining yordamidan boshlanib, asta-sekin o'quvchining mustaqil boshqaradigan aqliy va amaliy harakatiga aylanadi. Natijada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida sheriklik, hamkorlik va o'zaro hurmatga asoslangan munosabat vujudga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Slavin, R. E. Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice. Boston: Allyn & Bacon, 1995.
2. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Holubec, E. Cooperation in the Classroom. Edina, MN: Interaction Book Company, 1998.
3. Aronson, E. The Jigsaw Classroom. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1978.
4. Sharan, S., & Sharan, Y. Expanding Cooperative Learning Through Group Investigation. New York: Teachers College Press, 1992.
5. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
6. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. — Toshkent: Adolat nashriyoti, 2021.
7. To'xtasinov, K. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O'qituvchi, 2019.
8. Xoliqov, A., Yo'ldoshev, J. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
9. Nishonova, Z. Interfaol metodlar: nazariya va amaliyot. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
10. Qodirova, F., & Mamarajabov, B. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022.

11. Slavin, R. E. Student Team Learning: A Practical Guide to Cooperative Learning. National Education Association, 1994.

12. Smith, K. A. Cooperative Learning: Increasing College Faculty Instructional Productivity. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 4, 1996.

